
Vergaderjaar 1998–1999

23 432

De situatie in het Midden-Oosten

Nr. 26

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 3 september 1999

Hierbij doe ik u in bijlage toekomen een verslag van het bezoek dat ik van 21 tot en met 26 augustus jl. bracht aan het Midden-Oosten.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. J. van Aartsen

1. Inleiding

Van 21 tot en met 26 augustus jl. bracht ik een bezoek aan het Midden-Oosten. In dit kader heb ik achtereenvolgens Israël, de Palestijnse Gebieden, Jordanië en Syrië bezocht. Mijn bezoek aan de regio had in eerste aanleg het karakter van een oriëntatiebezoek. Centraal stonden vooral het versterken van de bilaterale betrekkingen en het uit eerste hand informatie vergaren over de standpunten in het Midden-Oosten vredesproces (MOVP) na het aantreden van de nieuwe Israëlische regering. Daarnaast heb ik de mogelijkheden onderzocht tot intensivering van de Nederlandse bijdrage aan de totstandkoming van een allesomvattende vredesregeling in de regio in het licht van de nieuwe politieke context.

Mijn bezoek aan Israël ving ik aan met een eerbetoon in Yad Vashem aan de Holocaust slachtoffers en een kranslegging bij het graf van premier Rabin op Mount Herzog. Voorts voerde ik gesprekken met president Weizman, premier Barak en de ministers Levy (Buitenlandse Zaken), Mordechai (Transport), Beilin (Justitie), Peres (Regionale Samenwerking) en Yuli (Immigratie en absorptie). Ook sprak ik oppositieleider Ariel Sharon en had ik een ontmoeting met familieleden van vermiste Israëlische militairen. De Israëlische Water Commissioner gaf mij een uiteenzetting over het Israëlische waterbeleid.

Het bezoek aan de Palestijnse Gebieden vond plaats op 24 en de ochtend van 25 augustus. Aldaar heb ik ontmoetingen gehad met president Arafat, de ministers Saeb Erekat (hoofdonderhandelaar in de vredesbesprekingen en minister voor Local Government) en Nabil Shaath (Planning en Internationale Samenwerking).

In Ramallah sprak ik met vertegenwoordigers van de Palestijnse Wetgevende Raad. Met vertegenwoordigers van mensenrechtenorganisaties besprak ik de situatie op dat terrein. Tevens bezocht ik in Gaza een UNRWA vluchtelingenkamp en de locatie waar de haven zal worden gebouwd. Ook heb ik mij laten voorlichten over de situatie met betrekking tot nederzettingen en over het Palestijnse waterbeleid. In Oost Jeruzalem heb ik een ontmoeting gehad met vertegenwoordigers van de Palestijnen uit Jeruzalem, onder wie Feisal Hussein en Hanan Ashrawi die mij informeerden over specifieke problemen waarmee Palestijnen in Jeruzalem kampen.

Vanaf het thans operationele vliegveld in Gaza vertrok ik op 25 augustus naar Amman. In Jordanië bracht ik een kennismakingsbezoek aan de nieuwe Jordaanse koning Abdallah en voerde ik gesprekken met de Jordaanse premier alsmede de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Water en Irrigatie. Een Jordaanse NGO informeerde mij over de situatie op het gebied van mensenrechten in Jordanië. Ik heb voorts een bezoek gebracht aan de locatie van een waterproject waarbij Nederland betrokken is en aan een UNRWA vluchtelingenkamp in Amman.

Syrië bezocht ik op 26 augustus. Daar heb ik uitgebreid gesproken met mijn Syrische collega, minister Al Shara'a.

Gelet op de hogergenoemde doelstellingen meen ik dat het bezoek geslaagd kan worden genoemd. Ik heb tijdens mijn bezoek de bilaterale banden kunnen aanhalen en mij voorts op de hoogte gesteld van de laatste ontwikkelingen in het vredesproces. Het was verheugend te kunnen constateren dat ten tijde van mijn bezoek de Palestijnen en Israël

op een aantal punten dichter bij een akkoord zijn gekomen, zoals het voor Nederland relevante Gaza haven project. Ik heb aandacht kunnen schenken aan die dossiers in het MOVP waarbij Nederland betrokken is, c.q. een verdere bijdrage aan kan leveren, zoals op het terrein van de waterproblematiek en de regionale economische samenwerking.

2. Midden-Oosten vredesproces

Het MOVP kan als de rode draad van mijn bezoek worden beschouwd. In alle gesprekken was dit een belangrijk thema. Met mijn bezoek, kort na de installatie van de nieuwe Israëlische regering heb ik uitdrukking willen geven aan de Nederlandse verwachting dat nu spoedig voortgang in het vredesproces zal kunnen worden geboekt. Deze verwachting bleek bewaarheid. Ik ben van mening dat de verkiezing van premier Barak een nieuwe impuls aan het MOVP heeft gegeven. Niet alleen sprak een overgrote meerderheid van de Israëlische bevolking zich daarmee uit ten gunst van het bereiken van een vredesregeling, maar ook de reacties uit de Arabische wereld waren hoopvol. Zo sprak zelfs de Syrische president Assad enige opmerkelijk lovende woorden aan het adres van Barak, hetgeen door deze in dezelfde zin werd beantwoord. Na een impasse van drie jaar ten tijde van de regering van Netanyahu lijkt er thans weer perspectief aanwezig in zowel het Palestijnse als het Syrisch-Libanese spoor.

Mijn algemene indruk van het bezoek was dat premier Barak oprecht en vastbesloten wenst te werken aan de afronding van een algehele vredesregeling in het Midden-Oosten. De samenstelling van de regering en zijn strategische aanpak dragen bij aan het bestaan van een «window of opportunity». Premier Barak stelde dat hij een duidelijk mandaat van de kiezers had ontvangen om het vredesproces te voltooien. Hij zei vastbesloten te zijn de Israëlische veiligheid te vergroten door het conflict met de Arabieren te beeindigen. Barak bevestigde dat Israël het Wye memorandum zou implementeren, maar er de voorkeur aan gaf het tijdspad ervan aan te passen teneinde over een raamwerk voor de finale status onderhandelingen te kunnen onderhandelen. Barak heeft ook te kennen gegeven bereid te zijn de onderhandelingen met Syrië direct te willen aanvangen en hij heeft zijn verkiezingsbelofte herhaald het Israëlische leger binnen een jaar uit Zuid-Libanon te willen terugtrekken. Barak heeft ook verklaard dat Israël toenadering wenst tot de andere (Arabische) landen in de regio en hoopt in dat verband dan ook dat de activiteiten in het multilaterale spoor spoedig kunnen worden hervat. Ook in het gesprek met minister Levy werd mij duidelijk dat Israël is een algehele vredesregeling voor de regio wil realiseren door zo spoedig mogelijk op zowel het Palestijnse als het Syrische spoor voortgang te boeken. Hij benadrukte dat voortgang op het ene spoor niet te koste diende te gaan van het andere en dat Israël zich zou houden aan de overeenkomsten die met de Palestijnen waren gesloten.

Ik heb van mijn kant de hoop uitgesproken dat alle bij het conflict betrokken partijen deze kans zullen grijpen om voortgang te boeken in het MOVP en geen activiteiten zullen ondernemen die een negatief effect zouden hebben op het wederzijds vertrouwen dat nu voorzichtig werd opgebouwd. Ik heb in dit verband de nederzettingen genoemd en een beroep gedaan op de Israëlische regering te stoppen met de bouw van nieuwe nederzettingen aangezien dit vooruitloopt op de uitkomst van de finale status onderhandelingen en een belangrijk obstakel voor de vrede vormt. Minister Levy zei mij dat onder deze nieuwe regering geen verdere uitbreiding zal plaatsvinden.

De Palestijnen zeiden te geloven in de integriteit en daadkracht van premier Barak. Wel benadrukten zij het belang van daden (op korte termijn) in plaats van woorden. President Arafat en minister Erakat waren echter hoopvol over de perspectieven met betrekking tot het bereiken van een vredesregeling. Ten tijde van mijn bezoek bereikten partijen overeenstemming over een vijftal beginselen m.b.t. de aanleg van Gaza haven en een tijdpad voor verdere troepenterugtrekking. Over de vrijlating door Israël van Palestijnse gevangenen hadden de partijen op dat moment nog geen overeenstemming bereikt. Voor het Palestijnse leiderschap is dit een essentiële kwestie. Het is aan de eigen achterban moeilijk uit te leggen dat men in alle vrijheid met Israël kan onderhandelen over een vredesregeling, terwijl zij die indertijd opdrachten hebben uitgevoerd nog steeds gevangen zitten. Men hoopt op alle punten tot een akkoord te komen zodat de afspraken kunnen worden bekachtigd tijdens het bezoek van minister Albright aan de regio (vanaf 2 september a.s.). Gestreefd wordt naar overeenstemming over een totaalpakket.

De partijen verwachten dat het niet eenvoudig zal zijn over de finale status kwesties overeenstemming te bereiken. Men verwacht echter dat met goede wil ook hiervoor een oplossing kan worden gevonden. Uit mijn gesprekken met de Israëlische regering en de Palestijnen heb ik geconcludeerd dat men van beide zijden haast wil maken. Het conflict heeft naar de mening van de partijen reeds lang genoeg geduurd en men wil voorkomen dat een volgende generatie leiders met de problemen worden opgezadeld en eventueel geboekte voortgang in de onderhandelingen ongedaan gemaakt wordt.

De Jordaanse autoriteiten waren eveneens hoopvol over de perspectieven voor het vredesproces na het aantreden van de regering Barak. Voor Jordanië is voortgang op beide sporen in het vredesproces, het Palestijnse en Syrische spoor, van direct belang. Benadrukt werd dat Israël snel diende te handelen om het momentum vast te houden. Jordanië hoopte dat nu ook het vredesakkoord met Israël (uit 1994) eindelijk zijn vruchten zou afwerpen, met name op economisch gebied. Het vredesverdrag had namelijk tot op heden geen positief effect gehad op de levensstandaard in Jordanië. In dit verband werd ook gewezen op de negatieve effecten die Jordanië ondervond van de sancties die door de internationale gemeenschap aan Irak zijn opgelegd.

Met betrekking tot het Syrische spoor trachtte Jordanië een bemiddelende rol te spelen tussen Israël en Syrië. Ook dit spoor bood betere perspectieven dan ooit tevoren, zo was de Jordaanse inschatting.

Sedert begin 1996 is er geen voortgang meer geboekt op het Syrisch-Libanese spoor in het vredesproces. De toen gaande besprekingen in Wye Plantation werden afgebroken zonder dat officieel een concreet resultaat werd bereikt. Wel is het zo dat Syrië claimt dat de regeringen van achtereenvolgens Rabin en Peres in principe ingestemd zouden hebben met volledige terugtrekking van de Golan Hoogte. Het standpunt van Syrië is sindsdien dat de onderhandelingen moeten aanvangen op het punt waar ze werden afgebroken, d.w.z. met inachtneming van hetgeen toen was bereikt. Zowel Syrië als Barak hebben nu duidelijke signalen afgegeven de onderhandelingen spoedig te willen hervatten. Dit bleek ook uit de gesprekken die ik in Israël en Syrië heb gevoerd. Uit mijn gesprek met premier Barak maak ik op dat Israël daadwerkelijk uit is op een vredesakkoord met Syrië. Barak heeft aangegeven bereid te zijn de onderhandelingen daarover met Syrië te hervatten vanaf het punt waarop die in 1996 zijn afgebroken. Minister Levy zei het te betreuren dat verschillende positieve signalen over en weer helaas nog niet hadden geleid tot concrete onderhandelingen. De Syriërs wensen een herbevestiging door Barak van de (volgens hen) destijds door premier

Rabin en minister Peres via minister Christopher aangegeven toezegging dat Israël geen aanspraken maakt op delen van de Golan voorbij de lijn van 4 juni 1967 en dat Israël het sinds 1967 bezette Syrisch gebied in zijn geheel teruggeeft.

Voor Israël is een regeling met Syrië ook van belang vanwege de situatie in Libanon. Het zogeheten Libanese spoor is niet los te koppelen van het Syrische gezien de alomvattende invloed van Syrië in Libanon. Syrië steunt de Hezbollah die de afgelopen jaren voor tientallen slachtoffers onder de in Zuid-Libanon aanwezige Israëlische militairen heeft gezorgd. Bij retaliëring vielen overigens ook vele slachtoffers aan Libanese kant. De publieke opinie in Israël heeft zich in toenemende mate gekeerd tegen de aanwezigheid in Libanon. Israël heeft, reeds onder premier Netanyahu, verklaard Resolutie 425 te willen uitvoeren, maar men verlangt veiligheidsgaranties (geen aanvallen meer op burgerdoelen in Noord-Israël – nb: Israël heeft geen territoriale claims op Libanon of vice versa). Barak heeft in zijn verkiezingscampagne toegezegd het leger binnen een jaar terug te trekken uit Libanon. Zijn streven is de veiligheidsgaranties onder te brengen in een vredesregeling met Syrië.

De drijfveer voor Syrië om te onderhandelen met Israël lijkt, naast de sinds 1967 bestaande claim op teruggave van veroverd territoir (Golan), ingegeven door twee factoren: het tijdperk-Assad nadert zijn einde en de slechte economische situatie. Assad zou zijn zoon en beoogd opvolger Bashar een stabiel land willen achterlaten en daarin past een vredesregeling met Israël. Sedert het wegvallen van steun uit het Oostblok is de economische situatie verslechterd. Syrië lijkt nu te streven naar meer aansluiting bij het Westen. Hiervoor is een drastische hervorming van de staatsgeleide economie nodig. De eerste besprekingen met Syrië over een Euro Mediterrane Associatie overeenkomst zijn inmiddels van start gegaan. Mijn inschatting is dat de partijen elkaar dicht zijn genaderd, maar dat er vooralsnog geen, voor beide aanvraadbare formule gevonden is om de onderhandelingen daadwerkelijk te laten aanvangen.

2.1. EU/Nederlandse rol

Nu de impasse in de vredesbesprekingen lijkt te zijn doorbroken, is een rol voor derde partijen minder noodzakelijk. In mijn gesprekken heb ik gesteld dat het de voorkeur verdient wanneer de partijen in bilaterale onderhandelingen en op basis van wederzijds vertrouwen tot afspraken kunnen komen. Alleen langs deze weg wordt een vertrouwensrelatie opgebouwd die onontbeerlijk is voor de toekomstige relaties van goede nabuurschap. Dit werd in mijn gesprekken met Israëlische en Palestijnse autoriteiten onderschreven. De Palestijnen gaven wel te kennen een faciliterende rol van Nederland op prijs te stellen in het Gaza haven-dossier. Van mijn kant heb ik daarop geantwoord dat indien partijen dit op prijs stellen, ik hiertoe zeker bereid ben. Van Jordaanse zijde werd eveneens bevestigd dat gezien het karakter van de vredesbesprekingen op dit moment een rol van de EU niet direct in de rede lag. Wel achtten Jordaanse autoriteiten het van belang dat de EU en de VS het mogelijke blijven doen teneinde voortgang in het proces te waarborgen en het momentum te behouden. Minister Khatib en president Arafat wezen ook op het belang van de EU-bijdrage ten tijde van de onderhandelingen onder premier Netanyahu. Deze bijdrage had het president Arafat mogelijk gemaakt in het vredesproces geïnvolveerd te blijven zonder de steun van de Palestijnse bevolking te verliezen. Minister Levy zei dat Israël in het algemeen belang hechtte aan het nauwer aanhalen van de banden met de EU. Ik heb dit van harte toegejuicht.

2.2. Gaza haven

Ten tijde van mijn bezoek bereikten Israël en de Palestijnen een deelakkoord over een vijftal beginselen met betrekking tot de aanleg van de haven in Gaza. Zo werd onder meer overeengekomen dat op 1 oktober a.s. met de eerste voorbereidingen voor de aanleg van de haven een begin kan worden gemaakt. De Palestijnen hebben ermee ingestemd de haven niet in gebruik te nemen totdat de partijen een akkoord hebben bereikt over een havenprotocol, inclusief veiligheidsaspecten. Deze kwestie zal worden geregeld in de finale statusonderhandelingen waarin onder meer de soevereiniteits-gerelateerde aspecten van de controle op in- en uitvoer besproken worden. Israël heeft voorts toegezegd medewerking te verlenen aan de in- en uitvoer van alle voor de aanleg van de haven benodigde produkten. Ik heb verheugd gereageerd op dit akkoord dat ik beschouw als een duidelijk bewijs van de goede intenties van de regering Barak. Van mijn kant heb ik de partijen alle steun toegezegd opdat de aanleg van de haven zo spoedig mogelijk kan beginnen. Ook zullen de havenmanagementtrainingen en institutionele opbouw van de haven, waar Nederland fondsen voor heeft gereserveerd, binnenkort van start kunnen gaan. Van Palestijnse zijde werd waardering uitgesproken voor de Nederlandse betrokkenheid bij Gaza haven, inclusief een faciliterende rol bij de oplossing van de uitstaande punten. Ik heb toegezegd dat Nederland hiertoe bereid is indien de partijen dit wensen.

2.3. Multilaterale spoor

Het met de Madrid-Conferentie van 1991 ingezette multilaterale spoor van het vredesproces is ten tijde van de regeringsperiode van Netanyahu vrijwel volledig tot stilstand gekomen. Onder aanvoering van Egypte werd door de Arabische deelnemers aan dit spoor (Syrië en Libanon hebben nimmer geparticipeerd) begin 1997 officieel de medewerking opgeschort onder het argument dat bij gebrek aan voortgang op de bilaterale sporen, activiteiten op het multilaterale spoor niet konden doorlopen. Op technisch niveau, buiten de publiciteit, bleken toch nog enige bijeenkomsten te worden georganiseerd in de werkgroepen: Water, Environment, Refugees, Arms Control & Regional Security, Regionale Economic Development (REDWG), welke laatste wordt geleid door de EU. Nu er beweging komt in de bilaterale sporen stijgen de kansen voor reactivering van het multilaterale spoor. Egypte heeft al aangegeven te willen meewerken aan «deblokkering» als het vredesproces concrete voortgang boekt (uitvoering van Wye met name). De VS en Israël zijn voorstanders van hervatting van het multilaterale spoor en zien hier voor de EU een belangrijke rol weggelegd. Dit werd door minister Levy nogmaals benadrukt. Gelet op de Nederlandse interesse en betrokkenheid bij de bevordering van regionale samenwerking (water) heb ik toegezegd mij in te zullen zetten voor de reactivering van dit spoor.

2.4. Regionale samenwerking

Een ander doel van mijn bezoek aan de regio was te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om stabiliteit en welzijn te bevorderen door middel van regionale samenwerking. De ratio van mijn aandacht hiervoor is vooral gelegen in het gegeven dat de driehoek gevormd door Israël, Jordanië en de Palestijnse Gebieden van essentieel belang is voor de toekomst van de regio, in zowel politieke als economische zin. Ik meen dat Nederland vanwege zijn historische relaties van vriendschap en affiniteit met de partijen in een sterke uitgangshouding verkeert om hieraan een bijdrage te leveren. Deze mening werd door de gesprekspartners gedeeld en op Nederland werd een beroep gedaan om de activiteiten op dit terrein te bevorderen. Tot op heden concentreert Nederland zich op regionale

samenwerking op het gebied van water. Zo financierde Nederland de ontwikkeling van een rationeel model voor waterbeheer. Bovendien ondersteunt Nederland een regionaal project op het gebied van waterzuivering en grondwaterinfiltratie in het kader van het multilaterale spoor van het vredesproces. In Jordanië heb ik een bezoek gebracht aan de locatie van een project dat in dit kader door de drie partijen wordt uitgevoerd. Ik heb gesteld andere initiatieven van de partijen op het gebied van regionale samenwerking in welwillende overweging te zullen nemen. Zoals bekend is de watersituatie in de regio uiterst nijpend als gevolg van aanhoudende droogte en de snelle bevolkingsaanwas.

3. Mensenrechten, democratisering en goed bestuur

De onderwerpen mensenrechten, democratisering en goed bestuur zijn tijdens mijn bezoek in ruime mate aan de orde geweest. In Israël heb ik de hoop uitgesproken dat de Israëlische regering gevolg geeft aan de uitspraken gedaan door de ministers Beilin (Justitie) en Ramon (Jeruzalem zaken) met betrekking tot de administratieve detentie van Palestijnse gedetineerden (meer waarborgen) en de herziening van het ID-kaart beleid met betrekking tot Palestijnen in Jeruzalem, dat ertoe heeft geleid dat duizenden Palestijnen hun verblijfstitel in die stad dreigen te verliezen.

In de Palestijnse Gebieden heb ik gesproken met Palestijnse mensenrechtenorganisaties als ook met de Palestijnse Autoriteit over de situatie op het gebied van de mensenrechten. Deze laat veel te wensen over. Zo is nog immer sprake van arbitraire arrestaties, administratieve detentie, gebrek aan rechtsgang en beperking van de vrijheid van meningsuiting. Wel werd opgemerkt dat de vrijheid van meningsuiting in de Palestijnse Gebieden gunstig afstak bij de situatie in een aantal omliggende landen. Ik heb gezegd te hechten aan dit thema en hieraan aandacht te willen geven, onder meer in het kader van een reeds lopend project dat ten doel heeft de vrijheid van meningsuiting in de Arabische wereld te vergroten door steun aan «independent voices». NGO's pleitten ervoor dat donoren er bij de Palestijnse Autoriteit op zouden blijven aandringen de mensenrechten na te leven. Ik heb bevestigd dat voor Nederland naleving van mensenrechten een cruciaal thema is. Derhalve zal Nederland mensenrechtenorganisaties blijven ondersteunen en de dialoog met de Palestijnse Autoriteit over deze kwestie voortzetten. In dit verband heb ik gemeld dat Nederland voornemens is een bijdrage te leveren aan de ondersteuning van de rechterlijke macht in de Palestijnse Gebieden.

Ik heb de Nederlandse zorgen over de mensenrechtenschendingen besproken met de Palestijnse Autoriteit. Mij werd toegezegd dat in samenwerking met donoren de Palestijnse Autoriteit er alles aan zal trachten te doen om bestaande zorgen weg te nemen. Wel werd begrip gevraagd voor het feit dat men zich in zekere zin bevindt tussen hamer en aanbeeld. Er dient te worden gelaveerd tussen het strikte optreden dat van de Palestijnse Autoriteit wordt verwacht met het oog op het voorkomen van terroristische aanslagen en de naleving van de mensenrechten. Ik heb gezegd begrip te hebben voor de moeilijke situatie waarin de Autoriteit zich bevindt, maar heb benadrukt dat naar de mening van Nederland de veiligheid moet worden gegarandeerd zonder schending van de mensenrechten.

Het onderwerp goed bestuur en democratisering heb ik in de Palestijnse Gebieden ook ter sprake gebracht. Met erkenning van het feit dat de Palestijnse Autoriteit slechts vijf jaar bestaat en er reeds veel voortgang op dit terrein is geboekt, heb ik gewezen op het belang dat donoren als Nederland hechten aan spoedige verbeteringen op bestuurlijk gebied. In

dit verband heb ik gewezen op het belang van gemeentelijke verkiezingen en gevraagd naar de voornemens van de Autoriteit deze te organiseren. Mij werd toegezegd dat deze zo spoedig mogelijk zouden worden uitgeschreven. In mijn gesprek met leden van de Wetgevende Raad pleitten dezen ervoor dat donoren geen concessies zouden doen aan eisen op het gebied van transparantie en «rule of law», hetgeen ik gaarne onderschreef.

Tenslotte heb ik in de Palestijnse Gebieden gesproken met de nieuwe minister voor NGO-zaken, minister Asfour, waarbij ik het belang dat ik hecht aan een goed functionerende «civil society» heb benadrukt. In dit verband heb ik gesteld erover verheugd te zijn dat sedert zijn aantreden de Palestijnse Autoriteit en de Palestijnse NGO's nader tot elkaar lijken te zijn gekomen. Ik heb de hoop uitgesproken dat de NGO-wet, als aangenomen door de Wetgevende Raad, spoedig zal worden getekend.

In Jordanië heb ik mij door een vertegenwoordigster van een mensenrechtenorganisatie laten informeren over de mensenrechtensituatie in dat land. Zij was van mening dat in vergelijking met omringende landen de situatie in Jordanië zeker niet als slecht kan worden omschreven. De inspanning van de Jordaanse autoriteiten om de mensenrechtensituatie verder te verbeteren wordt door mensenrechtenorganisaties positief gewaardeerd. Dit neemt niet weg dat er verschillende punten van zorg zijn, met name op het gebied van de positie van de vrouw. Deze blijft vooral als gevolg van sociale druk en traditionele patronen achter. In dit verband werd ook de zogenaamde «honour killings» genoemd waarover momenteel in het Jordaanse kabinet een discussie plaatsvindt. Er bestond behoefte aan ondersteuning van vrouwenorganisaties en in het bijzonder aan juridische expertise i.v.m. amendementen van wetgeving, incl. de wet in verband met betrekking tot «honour killings». Ik heb de kwestie van de «honour killings» – conform de toezegging van de regering terzake – opgebracht bij mijn Jordaanse collega de minister van Buitenlandse Zaken. In dit gesprek heb ik verwezen naar de verplichtingen die uit de door Jordanië geratificeerde mensenrechtenverdragen voortvloeien op dit terrein. Minister Khatib was zich hier wel van bewust en verzekerde mij dat de Jordaanse autoriteiten er alles aan deden om deze «honour killings» uit te doen bannen. In Syrië heb ik de hoop uitgesproken dat in de toekomst een constructieve dialoog met Syrië over mensenrechten mogelijk zal zijn, met name in het kader van de EU-Mediterrane associatie overeenkomst waarover Syrië momenteel met de EU de onderhandelingen heeft aangevangen.

4. Vluchtelingen

Zowel in Gaza als in Amman bezocht ik een Palestijns vluchtelingenkamp teneinde mij op de hoogte te stellen van de verschillende aspecten van de vluchtelingenproblematiek in de regio en de rol van UNRWA terzake. De wijze waarop UNRWA het hoofd tracht te bieden aan de problematiek en in het bijzonder aan de enorme jaarlijkse toestroom van scholieren is indrukwekkend. UNRWA informeerde mij over de schrijnende financiële situatie waarin de organisatie zich reeds lange tijd bevindt.